

Akademie výtvarných umění v Praze
Studijní program Výtvarná umění
Ateliér Intermédia 3

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bud' / budiž
Be / So be it

Vypracoval: Šimon Rychlík
Vedoucí diplomové práce: prof. MgA. Tomáš Vaněk
Oponent diplomové práce: MgA. Jan Šerých

Akademický rok 2025/2026

Ve své diplomové práci rozvíjím téma ztráty víry v Boha během dospívání. Tématům víry, úzkosti a identity jsem se v průběhu studia věnoval od začátku, dříve však s důrazem na rozhořčení a snahu vyrovnat se se ztrátou. V diplomové práci se vracím o krok zpět. Místo samotného rozuzlení se snažím prozkoumat proces ztráty víry v momentě aktivní, avšak neudržitelné snahy o zachování obrazu Boha, tedy těsně před jeho rozpadem.

Téma vnímám jako důležité v osobní rovině. Zkušenosti s opouštěním víry, která klade podobný důraz na osobní vztah s Bohem a duchovní čistotu, však nalézám převážně v amerických zdrojích. Skupina bývalých věřících z jakéhokoli náboženství tvoří menšinu, přičemž v českém sekulárním prostředí jde o menšinu v menšině. Považuji za podstatné tuto zkušenost reflektovat pro ty, kteří se v ní cítí osamoceni, a zároveň zpracovat ztrátu víry nikoli jako osvobození, ale jako traumatickou událost, podobnou ztrátě blízké osoby.

Pro hlubší pochopení je zásadní uvést kontext hnutí, které formovalo mé chápání Boha a můj vztah k němu. Na mé dětství a duchovní život mělo určující vliv křesťanské charismatické hnutí. To zde v devadesátých letech, ve spojitosti s přílivem amerických misionářů, vedlo ke vzniku Křesťanského společenství. Typické je pro něj emotivní a expresivní prožívání víry. Běžný život je zde interpretován prizmatem neustálého duchovního boje mezi Bohem a reálně působícími démony. Nadpřirozené zásahy popsané v Novém zákoně se dějí i v dnešní církvi – od fyzického uzdravování přes mluvení v jazycích (glosolálie) až po přímé slyšení Božího hlasu. Svět je striktně rozdělen na posvátný a světský, přičemž vnější vlivy jsou často vnímány jako duchovní hrozba. Výklad Bible je v podstatě doslovný. Hrozba věčného zatracení pro všechny, kdo neuvěří, vytváří obrovský tlak na evangelizaci. Řešením dědičného hříchu není na rozdíl od katolické církve rituál křtu v dětství, ale vědomé pokání v rozumovém věku nebo v dospělosti, tzv. znovuzrození.

Ačkoli dnes nesouhlasím s velkou částí učení, myslím, že je zvláště pro děti nebezpečná myšlenka dědičného hříchu společně s hrozbou reálného pekla. Pokud je člověk narušený, oddělený od dobra, vnitřní klid a celistvost musí hledat skrze modlitbu „zvenčí“. Získává nedůvěru k vlastním pocitům a pochybnosti se stávají znakem nedostatečnosti. Učí se tak neustále zkoumat chování a „nečisté“ myšlenky. Přeslapy se sčítají až do bodu, kdy se vnitřní nepohoda stane nesnesitelnou. Tento moment vrcholí fází modlitby.

Přiznání viny a prosba o odpuštění fungují jako psychologický ventil. Nastupuje katarzní stav „odevzdání se do Božích rukou“, který umožňuje na chvíli přestat bojovat sám se sebou. Přichází pocit úlevy, ticha a bezpečí. Někdy se dostavuje husí kůže, pocit tepla a téměř viditelné světlo, které vyvěrá z nitra, prostupuje kůží a obaluje tělo jako aura. Tento prožitek bývá interpretován jako Boží přítomnost nebo prostoupení Duchem svatým.

Modlitba pro mě byla, stejně jako pro mnoho dalších, každodenní konverzací. V případech nejistoty jsem dostával odpovědi, měl jsem možnost se svěřovat a děkovat. Modlitba tak fungovala jako komunikace s nejbližším přítelem, zároveň ale probíhala v cyklech hromadící se úzkosti a následné katarze.

Od charismatického společenství rodiče později odešli do umírněnější, méně dogmatické církve, kde jsem byl spokojený, dokud jsem měl vztah s bohem a modlitba fungovala, jak měla. Až v období puberty začal hrát roli důraz na čistotu, který se v církvi vyskytoval.

Problém hlídání nečistých myšlenek začal vytvářet neřešitelnou situaci, kterou modlitby nedokázaly zažehnat. Sílící pocit provinilosti znemožňoval sdílení mých problémů v okruhu církve. Přesvědčení, že jsem špatný křesťan, mě postupně vedlo k menší účasti v církvi.

Jako kompenzaci své domnělé hříšnosti jsem začal věnovat obrovské množství času modlitbě. Přestával jsem však vnímat odezvu, na kterou jsem byl zvyklý. Vytržení při vyznání hříchů postupně sláblo a pocit odpuštění trval stále kratší dobu, přestože vyžadoval čím dál více energie. Když jsem se Boha dotazoval na každodenní nejistoty – testy ve škole, stres z pozdního příchodu – odpovědi nepřicházely. Z dnešního pohledu to vnímám jako rozpad systému emoční regulace a rozhodování, rozpad zdroje identity a pocitu bezpečí. Vůči vrstevníkům v církvi jsem ztrácel styčný bod sdílené zkušenosti. V zoufalé snaze o udržení duchovní ochrany jsem úsilí z modliteb soustředil do projektování obrazu Boha ve své blízkosti. Ježíše jsem si vizualizoval jako postavu sedící na posteli asi dva metry ode mne. Jemné vyzařující světlo se mě téměř nedotýkalo, mlčel a jeho pohled uhýbal jinam. Věnoval jsem hodiny kognitivního úsilí snaze udržet Boží přítomnost alespoň opodál – v místnosti, na ulici, v tramvaji. Jeho obraz vlivem mého vyčerpání slábnul.

V tomto momentu, kdy víra přestala plnit funkci průvodce a z modlitby se stala zátěž, se nachází divák. Jako analogii mizejícího obrazu Boha jsem se rozhodl vytvořit imitaci posvátného prostoru, ve kterém se lidské úsilí materializuje do nestabilního obrazu. V zatemněné místnosti je umístěn pouze velký elipsoidní objekt potažený jemnou látkou, jenž slouží jako projekční plocha.

Projekce reaguje výhradně na zvuk přítomného diváka. Světelné částice se za vytrvalého volání nebo křiku materializují do matného obličej, který je morfující syntézou několika tváří různého etnika, pohlaví a věku.

Generování obrazu probíhá v prostředí TouchDesigner, vizuálním programovacím nástroji pro práci s multimédií v reálném čase. K syntéze obličejů jsem využil generativní neuronovou síť StyleGAN2, především kvůli její nenáročnosti a možnosti lokálního spuštění. Obrazový podklad obličejů slouží jako mapa pro generování světelných částic. Podle akustických podmínek v místnosti se následně upravuje roztříštěnost mapy a další parametry projekce. Pro zobrazení obličej se zvažoval i použití videonahrávky, avšak dynamicky se měnící mix různých obličejových rysů se nakonec ukázal jako nejreprezentativnější volba pro vizualizaci Boží podoby.

Mechanismus interaktivity je koncipován tak, že se obraz materializuje jen tehdy, pokud divák udržuje určitou hladinu hluku. Ve chvíli, kdy mu dojde dech, obraz boha zmizí. Pro osamocené diváka je tak snaha prohlédnout si dílo fyzicky vyčerpávající aktivitou. V případě skupiny je udržení tónu nebo křiku při troše koordinace relativně snadné. Tento princip přímo odkazuje ke komunitním rituálům, které jsou pro udržování náboženské víry stěžejní.

Ačkoli práci popisuji v kontextu ztrátou víry, samotné dílo se soustřeďuje hlavně na moment smutku ze ztráty a vyčerpání a není potřeba ho vnímat z mé dosavadní pozice, jako z finální pozice.

Taylor Worley ve své knize *Memento Mori in Contemporary Art* popisuje instalace Roberta Gobera a koncept falešného rouhačství¹.

Výstava 1997 v MOCA, imitace kaple s centrální figurou Panny Marie probodnuté odpadovou rourou, přebírá křesťanskou symboliku a snaží se vytvořit alternativní prostor pro bezpečné zkoumání ztráty, víry a identity. Je často matoucí pracovat z pozice bývalého křesťana s křesťanskou tematikou, protože jako agnostik mám tendenci nezpochybňovat cizí víru, neprovokovat přebíráním cizích symbolů, na druhou stranu jsem se jako křesťan narodil a mám pocit, že mi z toho titulu náleží křesťanskou tematiku zpracovávat a přivlastňovat si ji. Termín falešného rouhání (fake blasphemy) poprvé použil umělecký kritik a historik Thierry de Duve v souvislosti s fotografií *Piss Christ* od umělce Andrese Serrana. To, co se na první pohled jeví jako znesvěcení náboženského symbolu, se podle něj při bližším zkoumání stává paradoxně posilujícím a obohacujícím.

Jednou z rolí falešného rouhání je vytvářet jakousi neutrální půdu, prostor subjektivní reflexe, který nepodléhá náboženským dogmatům, ani sekulárním pravidlům současného umění. Snaží se být surové a nezpracované a dávat prostor myšlenkám v protnutí víry a pochybnosti.

Tomáš Halík se v knize *Chci abys byl* opírá o učení mistra Eckharta, když popisuje ztrátu Boha pro Boha. Rozlišuje vnitřního a vnějšího člověka, který je spoután závislostí na světě, kdy vnější člověk uctívá jen vnějšího boha²— modlu a projekci vlastních přání a strachů. Aby bylo možné setkání se skutečným vnitřním bohem, musí tento vnější bůh i povrchní ego zemřít. V Halíkově pojetí reprezentuje snaha a následná deziluze první “boží slovo”. Stanutí v tichu a prázdnotě, v momentě, kdy ego rezignuje se teprve otevírá prostor pro “druhé slovo”.

¹ ¹ WORLEY, Taylor. *Memento Mori in Contemporary Art Theologies of Lament and Hope*. London: Routledge, 2019. ISBN 978-10-3208-313-1. **s.132**

² ² HALÍK, Tomáš. *Chci, abys byl: křesťanství po náboženství*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012. ISBN 978-80-7422-177-4. **s.126**

Použitá literatura:

WORLEY, Taylor. *Memento Mori in Contemporary Art Theologies of Lament and Hope*. London: Routledge, 2019. ISBN 9781032083131.

HALÍK, Tomáš. *Chci, abys byl: křesťanství po náboženství*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012. ISBN 978-80-7422-177-4.

ELIADE, Mircea. *Posvátné a profánní* [online]. Přeložil Filip KARFÍK. Praha: Oikoymenh, 1994 [cit. 2026-05-10]. ISBN 80-85241-68-4. Dostupné z: <https://is.muni.cz/el/phil/podzim2006/RLB30/um/Eliade.pdf>